

%, 1524–1526 között 3,7 %). Valamilyen formában nyilván ide kell sorolni a nagyobb alapítványokat is, az alacsony arány mégis meglepő. A számadáskönyvbe – úgy tűnik – csak a pénzben kapott alamizsnát, végrendeleti hagyatékot jegyezték fel, a természetben kapott adományok így homályban maradnak. A bejegyzések ugyanakkor tartalmaznak bizonyos adatokat a koldulási körzetre vonatkozóan, ezek értékelése azonban még további kutatást igényel.

Összességében a soproni ferences kolostor a későközépkorban legnagyobb részt saját birtokainak és tőkénének jövedelméből élt. Ezeknek a jövedelmeknek a túlnyomó többsége pénzben folyt be, bár a középkor legvégéig – sőt a későbbi adatok alapján még az újkorban is – kapott bérként terményjáraadékot is. A domonkosokkal összehasonlítva a ferenceseknek valóban szerény birtokaik és jövedelmeik voltak, bevételeik nem pontosan ismert hányadát továbbra is a koldulás során kapták. Az eddig ismert források arra utalnak, hogy nemcsak Sopronban, de máshol sem volt olyan majorságuk, amilyenre például a budai, a pesti, vagy éppen a segesvári domonkos kolostorok esetében vannak adataink. Sajnos, a legnagyobb középkori ferences kolostorok jó részét (Buda, Esztergom, Újlak, stb.) a 15. század közepén a rend obszerváns ága szerezte meg, így ezek esetleges korábbi birtokairól semmit sem tudunk. Lehetséges birtoklásukra csupán a megmaradt konventuális kolostorokról, köztük a soproniról ránk maradt adatok, valamint a nyugat-európai párhuzamok utalnak.

WINKLER GÁBOR | A csornai premontrei prépostság épületének megújulása

A csornai premontrei prépostság (Szent István tér 16.) a település legrégebbi fennmaradt épülete.¹ A premontreiek első templomukat és kolostorukat valamelyest a mai épülettől délre, a 12. század második felében építették fel.² 1578-ban az épületegyüttest újjáépítették, az átépítés nagyságáról azonban semmit nem tudunk. 1774 és 1786 között Haubt morva építész tervei alapján új épületegyüttest emeltek. A rend feloszlata alkalmával felvett átvételi leltár szerint is „ízléssel... megépített épület” 1790-ben leégett, az épületegyüttest csak 1802-ben, a premontreiek visszatérése után építették újjá. Az ekkor készült terveket a Soproni Levéltárban őrzik, a rajzok – kisebb különbségekkel – a mai állapotot mutatják. Az átépítés 1808 körül fejeződött be.³ A középkori eredetű,

¹ Nagy Judit – Virágné Szalontay Judit: Csorna. helytörténeti Múzeum. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára. 378. sz. Budapest, 1990. oldalszámozás nélkül. Az újabb irodalomból: Vajk Ádám: A csornai premontrei monostor alapítása. SSz. 58 (2004), 386–395.

² Winkler Gábor: A premontreiek és Csorna fejlődése, in: Szalontay Judit (szerk.), Tárgy és jelentése Rábaközi tanulmányok, Csorna, 1998, 220.

³ Csatkai Endre – Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1953, 405–411.; Nagy Judit: Tanulmány a Csorna, Szabadság tér 16. sz. épülethez. Győr-Sopron Megyei tanácsai Tervező Kivállalat 6871. sz.

barokkban átépített, keletelt templom az épület középvonalában helyezkedik el, a főépület erre merőleges. Az északi és a déli keresztszárnyak egy-egy kelet felé nyitott udvart kereteznek. Az együttest az 1900-as évek legelején déli irányban, a szecesszió stílusában, „L” alaprajzú, egyemeletes szárnyal bővítették. A korszerű, új épületszárny földszintjén üzleteket alakítottak ki, emeletén a prépost igényesen berendezett lakosztálya kapott helyet.

A csornai premontrei prépostság mai formájában a magyar klasszicizáló késő barokk egyik legnagyobb méretű, legjelentősebb nyugat-dunántúli emléke, amely 1958 óta műemléki védeltséget élvez.⁴ Az épületben működő prépostságot 1950-ben betiltották. A kiürített épület reprezentatív helyiségsorában ezután közintézményeket helyeztek el, déli szárnyának földszintjén pedig szegényes lakásokat alakítottak ki. Az új rendeltetések nagyobb része méltatlan volt az épülethez. A nyugatra néző díszterem barokk stílusú figurális belső festését és a lépcsőház kőszobrai megsemmisítették.⁵ A ház földszintjén üzemi konyha és étterem működött. 1969-ben az északi traktusokban helytörténeti múzeumot alapítottak.⁶ Itt kapott helyet a Hazafias Népfront helyi irodája is. A rendkívül rossz állapotban lévő épület helyreállítását Csorna Város Tanácsa 1984-ben határozta el. A munkálatokat a város megbízásából a Győr-Sopron Megyei Beruházási Vállalat⁷ szervezte, a tervek a Győr-Sopron Megyei Tanács Tervező Vállalat műtermében készültek.⁸ Mindenekelőtt az épületegyüttes felmérésére került sor. Az épület felmérését 1982 szeptemberében fejezték be.⁹ A felmérési terv nem tartalmazott művészettörténeti dokumentációt. A megújítással kapcsolatos tervezési megbízást a város 1984. április 11-én adta meg, az építési programot 1984. április 26-án rögzítették.

kézirata, ma a Győri Megyei Jogú Városi Levéltár (GYL. II.) anyagában, Győr, Baross út 61–63. Nagy–Szalontay 1990.

⁴ Győr-Moson-Sopron megye műemlékjegyzéke. 1990. nyilvántási határozat száma: 50042/1958. Helyrajzi szám: 1430.

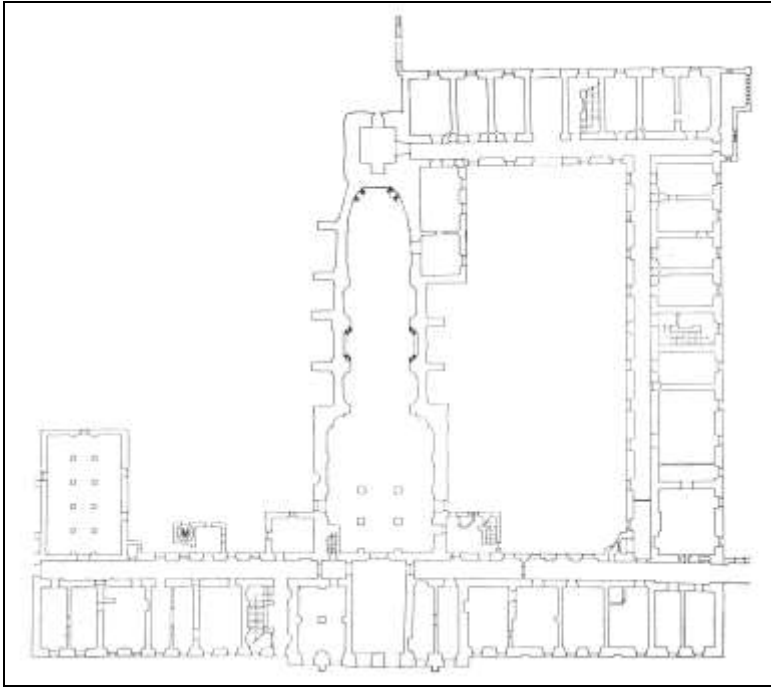
⁵ Csatkai–Dercsényi 1953 megjelenése idején a díszfestés és a szobrok még léteztek: 410.

⁶ A tízezernél is több tárgyat számláló szakgyűjtemény Csorna és a Rábaköz gazdag történeti és néprajzi emlékeit őrzi. Nagy–Szalontay 1990.

⁷ A munkálatokat Szabó Gyula irányításával Kövecses Gyuláné, Lendvai János és Matiscsák László végezték.

⁸ Vezető tervező: Winkler Gábor, építész munkatárs: Szabó László, statikus: Krizsnánszky Lajos, gépész: Nagy András, villamos tervező: Tóth Gyula, kerttervező: Dercsényi Pálné.

⁹ GYL II. 6871; építész: Csapó György.

1. kép. A csornai prépostság földszinti alaprajza (Csatkai - Dercsényi 1953 alapján)

Már a program összeállításakor világossá vált, hogy a tervezés során, párhuzamosan a program összeállításával történeti és művészettörténeti kutatásokat kell végezni. A megbízó Városi Tanács 4.710.000 forintot biztosított a műemléki helyreállítás kivitelezéséhez. Első ütemben hasznosítási terv készült,¹⁰ amely tisztázta az épületben elhelyezendő rendeltetések helyét. A tervezés első ütemében szoba került az 1802-ben tervezett második lépcsőház utólagos megépítésének igénye, mely lehetővé tette volna a tervezett létesítmények forgalmának egymástól történő elkülönítését. A javaslattevő szerint az együttes északi szárnyában a múzeum igényeinek megfelelő kisebb átalakításokat végeztek volna. A déli szárnyban elhelyezett üzemi étkezdé helyén korszerű étterem és irodalmi kávéház létesítését fontolgatták. Az épületben kellett kialakítani a város reprezentatív házasságkötő termét és a Városi Tanács irodáinak is helyet kellett keresni. A ház keleti végében szerényen meghúzódó r. k. plébánia átalakítása, korszerűsítése ekkor még nem került szóba. A tárgyaláson az Országos Műemléki Felügyelőség részéről Kriszt György területi előadó és Dávid Ferenc művészettörténész vettek részt. A műemléki szakhatóság a tervekkel mindenben egyetértett. A hasznosítási terv bírálatára 1984. december 5-én került sor, az elképzeléseket elfogadták.

¹⁰ Tervdokumentáció: GYL II. 6871/1.

Az épület beruházási programterve 1985 végére készült el, a hasznosítási terv döntéseinek figyelembe vételével, a hasznosítási terv készítőinek közreműködésével.¹¹ A tervezők – összhangban a kivitelezés lehetőségeivel – az ütemes megvalósítás igényeit munkájuk során figyelembe vették. Első ütemben a helytörténeti és néprajzi múzeum rekonstrukciójával számoltak. A második újjáépítési ütem kapcsán a házasságkötő terem és az anyakönyvi hivatal, a Városi Tanács Irodái, az étterem és konyha, az irodalmi kávéház és a Hazafias Népfront helyiségeinek korszerű kialakítására került volna sor. A templom megújítását a második ütemmel egyidőben tervezték. A harmadik ütem a 20. században épült déli szárny helyreállítását célozta, itt élelmiszer „szaküzlet”, az emeleten igényes lakások kerültek volna kialakításra.

A műemléki hatóság ebben az időben még azt szorgalmazta, hogy a később épült déli szárnyat egy szerkezeti egység teljes bontásával válasszák le a késő barokk épület tömbjétől.¹² Erről a megoldásról később a megbízóval egyetértve lemondtak. A 19. század derekán az emeletes szárnyakhoz hozzáépített saroktoldások – utólagosan kialakított mosdók – lebontásában mindenki egyetértett. Ezek az épületrészek nem kapcsolódtak szervesen az épülethez, homlokzatukat szerény, gótizáló vakolati ornamentika díszítette. Bontásuk után a korábban a padlástér által takart homlokzati felületeken előtűnt az épület eredeti, 19. század elején felhordott sárga színezése. A helyreállítás során ezeket a színeket használtuk a felületek megújítására.

2. kép. A csornai prépostság nyugati homlokzata a déli szárny tervezett bontása után (Csatkai – Dercsényi 195.3, 410 alapján)

A tervezés során 1988-ban a Győr-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága Xantus János Múzeuma Rainer Pál irányításával ásatásokat végzett az épület déli udvarában. Ezek célja az volt, hogy az 1802-es terveken ábrázolt, a déli udvart keletről lezáró kereszt szárny létéről megbizonyosodjunk. Négy kutatószelvényt ástak a templom déli fala mellett és a feltételezett kereszt szárny helyén. Az ásatások során a régészek a kereszt szárny meglétére utaló épületrészt nem találtak.¹³

¹¹ Tervdokumentáció: GYL II. 6871/2.

¹² Csatkai – Dercsényi 1953 410. ebben a formában, önálló épületként ábrázolja a prépostság késő barokk épületét.

¹³ Xantus János Múzeum Régészeti Adattár 13–91. sz. Szőnyi Eszter szíves közlése.

Feltártak viszont egy üres kriptát és húsz középkori sírt. Utóbbiakban tárgyi emléket nem találtak, ezért a sírokat sürgősen visszatemették. Később, a helyreállítás során a délkeleti, térre néző szárny földszinti padozata alatt néhány téglából falazott, kör alaprajzú terménytároló verem került elő. Ezeket a megvalósulási tervre felrajzoltuk, majd a kivitelezők az üregeket visszatemették.

A kiviteli tervek a beruházási program szerinti ütemben készültek el. Első ütemben, 1986 februárjában a múzeum helyreállításának részletes tervei készültek el.¹⁴ Az étterem és kávéház kialakításának tervei 1987-ben kerültek le a rajzasztalokról. Itt igényes belsőépítészeti terv is készült.¹⁵ 1989-ben elkészültek a könyvtár¹⁶ és a premontrei rendház¹⁷ kiviteli tervei is. Időközben a r. k. plébániatemplom helyreállításának megtervezésére is sor került.¹⁸ 1990-ben az épület visszakerült a premontreiek birtokába. Az épületegyüttes helyreállítása 1991-ben fejeződött be.¹⁹ A városi könyvtár végül más épületben került elhelyezésre: a déli szárny emeletét a premontrei prépostság vette használatba. Az étterem 2009-ben kiégett, jelenleg használaton kívül áll. A múzeum továbbra is a rendházban működik. Szépen restaurált északi szárnyának dísztermében időszakos kiállításokat rendeznek.

KOVÁCS ZSÓKA
(FORD.)

Az „anya” panaszai
törvénytelen és nem
természetes „leánya” ellen.
Szemelvény az 1829-es soproni
plébániai
jövedelemösszeírásokból

Az alábbiakban közreadott, a latin eredetiben *Parochi antiqui ad Parochiam novam correlatio; Matrisque adversus illegitimam et innaturalem Filiam gravamina* címmel feljegyzett forrásrészlet adalékul szolgál a soproni plébániák történetéhez.²⁰ A Szent Mihály-templom plébánosa szemszögéből mutatja be a két plébánia

¹⁴ GYL II. 6871/3

¹⁵ GYL II. 6871/5; belsőépítész tervező: Vági Ervin.

¹⁶ GYL II. 6871/15

¹⁷ GYL II. 6871/13

¹⁸ GYL II. 6871/10

¹⁹ A tervezést Horváth Lóránt ny. főpát tanácsaival segítette, aki a helyreállítás eredményeiről az „m2” közszolgálati televízió „Lássunk világot” című műsorában számolt be. A kivitelezési munkákat a győri püspökség részéről Gábor Jenő építész irányította.

²⁰ Egyházmegyei Levéltár - Győr. I. Püspöki Levéltár. f. Plébániai jövedelem-összeírások. (Conscriptio proventuum parochialium). XIV. Sopron. Canonica Visitatio 1829. A forrásanyagra Kelemen István hívta fel a figyelmemet.